

Václav ČADA, Martina VICHROVÁ

RUKOPISNÉ MAPY ČECH J. CH. MÜLLERA

Čada, V., Vichrová M.: *Johann Christoph Müller's manuscript maps of Bohemia*. Kartografické listy 2009, 17, 7 figs., 1 tabs., 9 refs.

Abstract: Presented paper is devoted to the life and activities of Johann Christoph Müller who was an exceptional cartographer at the turn of the 18th century. His work significantly enriched the world cartographic collection. The attention has been paid to the manuscript map series of Bohemian and Moravian territory that are not generally known (e.g. maps of border regions, manuscript maps of regions, maps dedicated to the Emperor Charles the VI or drafts for copperplate engraving of the map of Bohemia). Probable techniques and technologies for creating of topographic maps in medium scales have been analyzed on the basis of studies of above mentioned map series, their chronological order, contents and means used for cartographic representation.

Keywords: Johann Christoph Müller, manuscript maps, rarity, topographic maps, means used for cartographic representation

Úvod

Zasloužené pozornosti řady badatelů se již několik století těší kartografické dílo významného rakouského kartografa Johanna Christopa Müllera. Vedle tak zásadních mapových děl, kterými jsou velká Müllerova mapa Čech (*Mappa geographica regni Bohemiae in duodecim circulos divisae cum comitatu Glacensi et districtu Egerano adiunctis circumiacentium regionum partibus conterminis ex accurata totius regni perlustratione et geometrica dimensione omnibus, ut par est, numeris absoluta et ad usum commodum nec non omnia et singula distinctius cognoscenda XXV sectionibus exhibita a Joh. Christoph Müller, S. C. M. capitan, et ingen. A. C. MDCCXX*) a mapa Moravy (*Tabula generalis marchionatus Moraviae in sex circulos divisae quos mandato caesareo accurate emensus hac mappa delineatos exhibet Joh. Christoph Müller S.C.M. capitaneus*), existují mapová díla rukopisná a předlohy pro rytiny, na kterých je možné analyzovat nejen vývoj obsahu, vývoj kartografických vyjadřovacích prostředků, ale i pravděpodobné technologické postupy kartografie na začátku 18. století při tvorbě map středních měřítek. Znalost těchto parametrů následně umožní správně interpretovat obsah map a rekonstruovat zaznamenané skutečnosti (Krejčí a Cajthaml 2009).

Osobnost kartografa J. Ch. Müllera

Johann Christoph Müller (Jan Kryštof Müller) se narodil 15. března 1673 na předměstí Norinberka, ve Wöhrdu jako druhorozený syn v rodině tamního pravděpodobně soukromého preceptora Johanna Müllera (Jan Müller). Otec dokázal u svých synů záhy vzbudit zájem o poznávání a vzdělávání. Nejstarší z bratrů, **Johann Heinrich Müller** (Jan Jindřich Müller), se narodil 15. ledna 1671. Roku 1706 se oženil s dcerou známého astronoma Eimmarta, po jehož smrti převzal soubor astronomických pozorování, prováděných po dobu 26 let, i vedení observatoře (Paldus 1907). O čtyři roky později se stal profesorem fyziky a matematiky na univerzitě v Altdorfu. Zemřel 15. března 1731. Nejmladší z bratrů **Johann Matthias Müller** (Jan Matyáš Müller) později přednášel ve škole v Norinberku – podle (Paldus 1907) působil jako „Collegam“.

J. Ch. Müller projevoval zájem o poznávání již jako dítě. Po ukončení humanitních studií následovalo čtyřleté studium matematiky a kreslení u astronoma a mědirytce **Georga Christopa Eimmarta** (*1638 – †1705) (Wikipedia 2008) v Norinberku. Roku 1696 vstoupil do služeb císařského plukovníka **Luigi Fernanda Graf von Marsigliho** (*1658 – †1730, Paldus 1907), se kterým

Doc. Ing. Václav ČADA, CSc., Ing. Martina VICHROVÁ, Západočeská univerzita v Plzni, Univerzitní 22, 306 14 Plzeň, Česká republika, e-mail: cada@kma.zcu.cz, e-mail: vichrova@kma.zcu.cz

spolupracoval na sběru podkladů a tvorbě geografického a hydrografického díla o Dunaji (Danubius Pannonico – Mysicus). Marsigli byl s výsledky Müllerovy práce velmi spokojen. Při pobytu v Uhrách ho pověřil určováním zeměpisných souřadnic vybraných míst. Po návratu do Vídně se Müller účastnil pozorování přechodu Merkura přes Slunce (3. listopadu 1697). Výsledky pozorování shrnul ve zprávě vydané roku 1798 ve Vídni, kterou věnoval svému učiteli G. Ch. Eimmartovi.

Po uzavření Karlovického míru 26. ledna 1699 (mezi císařem Leopoldem I. a sultánem Mustafou II.) ztratilo Turecko ve prospěch Rakouské monarchie državy v Uhrách, Temešvářský banát, Sedmíhradsko, část Chorvatska a Slavonska. Marsigli byl spolu s ostatními císařskými komisaři (Wolfgang Graf von Oettingen, Leopold Graf Schlik, Legationsrat Til a tlumočník Talman) vyslán na jednání o průběhu nových hranic monarchie v dané oblasti. Byl též jmenován jedním z rozhraničujících komisařů. Tehdy 26-letý J. Ch. Müller doprovázel Marsigliho jako pobočník, účastnil se zaměřování nového průběhu hranic a sbíral podklady pro vyhotovení mapy císařských Uher v jejich novém rozsahu. Po dokončení map jednotlivých hraničních úseků bylo Müllerovi uloženo sestavit celkovou mapu (Kuchař 1959). Tato mapa je dnes uložena v Rakouském státním archivu (Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien), signatura: KA – B IX c 632. Během pobytu v Uhrách vykonal Müller pro Marsigliho poslední práce (Marsigli byl tehdy odvelen). Jednalo se o astronomická měření pro určení polohy některých vybraných míst a topografické mapování toku Dunaje (buzolní měření).

V listopadu 1703 vstoupil J. Ch. Müller do císařských služeb jako vojenský inženýr s měsíčním žoldem 75 zlatých. O jeho činnosti v následujících třech letech bohužel není k dispozici mnoho informací. Roku 1706 odjel do rodného Norinberka, aby se zotavil a dokončil podrobnější mapu pohraničních oblastí s patřičnou výzdobou, kterou po návratu do Vídně odevzdal princ **Evženu Savojskému** (*16. 10. 1663, Paříž – † 24. 4. 1736, Vídeň). Mapa je dnes (podle Paldus 1907) uložena v Rakouské národní knihovně (Österreichische Nationalbibliothek Wien) jako cimélie, její kopie se nachází v mapové sbírce Rakouského státního archivu (Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien), signatura: KA – B IX c 634.

Výsledky Müllerovy dosavadní práce vedly k tomu, že byl roku 1708 pověřen zpracováním velké mapy Uher. Mapa byla vydána nákladem uherských stavů a vyhotovena na 4 listech v měřítku 1:550 000. Využití výsledků měření, provedených ještě pod Marsigliho vedením, a Viscontiho map Sedmíhradska z roku 1699 umožnilo rychlé vyhotovení a vydání mapy (již roku 1709). Podle (Paldus 1907) je mapa uložena v mapové sbírce Rakouského státního archivu (Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien), signatura: KA – B IX a 491. Velkým přínosem mapy je správné zakreslení toku Dunaje, o čemž se J. Ch. Müller též zmiňuje v popisu mapy.

Müllerovým snem bylo vyhotovit mapy všech dědičných rakouských zemí, z nichž chtěl sestavit atlas – Atlas Austriacus. Roku 1708 byl pověřen mapováním Moravy. Práce v terénu byly zahájeny ještě téhož roku ve Znojenském kraji a ukončeny v roce 1712. Během mapování Moravy J. Ch. Müller shromáždil více informací, než mu ukládalo úřední zadání. Korespondence z roku 1711 z pozůstalosti historika Jana Jiřího Středověkého dokládá, že J. Ch. Müller z vlastní iniciativy vyhledával místní přírodní a kulturně-historické zajímavosti, jež chtěl zakreslit do mapy věnované přírodním zvláštnostem Moravy. Takto byly zpracovány mapy tří jihomoravských krajů, které se bohužel ztratily. Jednalo se o jedny z prvních tematických map Českých zemí.

Na základě císařského patentu ze 4. května 1712 byl J. Ch. Müller pověřen mapováním Čech, které bylo ukončeno v lednu roku 1718. Následovaly zdoluhavé revize map krajskými hejtmány, které zpozdily odevzdání mapy stavovskému výboru až do roku 1720. Zhotovením rytiny mapy byl pověřen **Michael Kauffer z Augsburgu**. Výzdobu v rozích mapy vyryl augšpurský rytec **Jan Daniel Herz** podle předloh českého malíře **Václava Vavřince Reinera**.

Při práci na sestavení mapy Čech a korekci prvních dvanácti Kaufferových rytin byl již J. Ch. Müller těžce nemocný. Trpěl onemocněním pohybové soustavy, které bylo způsobeno dlouholetým enormním pracovním nasazením a nepřetržitým pobytem v terénu. Odjel do Vídně, kde na počátku června 1721, předal referentovi české dvorské kanceláře (Referendarius v. Deblin) dokumenty k mapě Moravy a Čech. Pátého června ve dvě hodiny odpoledne předal za přítomnosti šesti svědků svoji poslední vůli do rukou císařského notáře J. Georga Pürckhauera (Paldus 1907). Zemřel 21. června 1721 ve svém bytě, pochován byl na vídeňském hřbitově – Schottenfriedhof (Nischer 1925, Paldus 1907).

Významná rukopisná kartografická díla

V tvorbě J. Ch. Müllera je řada ojedinělých rukopisných map, které jsou velice vzácnými ciméliemi s přísným režimem ochrany. Do mapových sbírek, ve kterých jsou tyto vzácné rukopisné mapy v současnosti uloženy, se dostaly cestami, které až na výjimky není již v současnosti ani možné spolehlivě zdokumentovat.

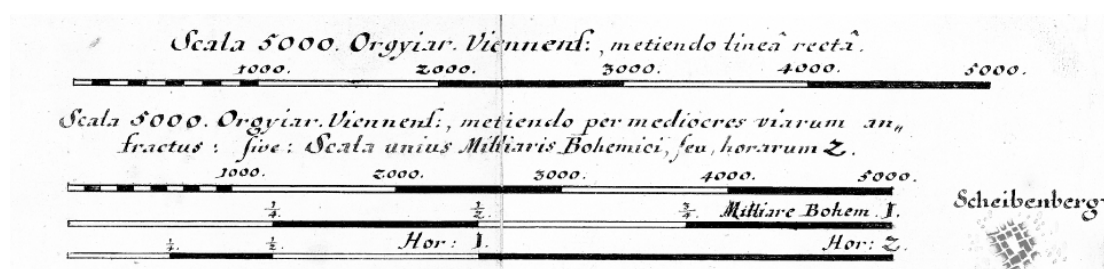
Pojmem **rukopisná mapa** je v tomto textu chápán jako mapa původní, autorský originál, vyrobený ručně. Podle terminologie užívané ve vyhledávacím katalogu Rakouské národní knihovny (Österreichisches Nationalbibliothek Wien) se jedná o tzv. **Handzeichnung**, v překladu náčrt od ruky, črta nebo ruční kresba. V odborné literatuře (Paldus 1907, Wawrik 1983) je častěji používán termín **Manuskriptschichte**.

Rukopisné mapy, především mapy pohraničních oblastí a mapy krajů, jsou mapy původní, vyrobené přinejmenším částečně na základě terénního měření. Z mnoha důvodů (viz Čada 2006) je však nepravděpodobné, že J. Ch. Müller to sám ve své zprávě přiložené v „nejkratším geograficko-politickém popsaní Království českého“ uvádí, že „k vlastním astronomickým měřením nebyly k dispozici potřebné přístroje ani dostatek času, a proto zeměpisné souřadnice byly převzaty z cizích údajů“. Nejspíše se jednalo o určitou formu katalogizovaných seznamů zeměpisných souřadnic užívaných pro kartografickou tvorbu map malých měřítek již i v předcházejících obdobích, u kterých však nemáme ani garanci kvality a homogenity, ani není jistý původ těchto dat.

Při měření mohl Müller použít v jeho době známé přístroje, podle (Nischer 1925, Fiala 1922): Maßstab – měřická hůl, Meßschnur, Landseil – měřický provazec, Meßkette – měřický řetězec, Kreuzmaß, Kreuzscheibe – křížový úhloměr, Quadrant – kvadrant, Halbzirkel – půlkružítka, Bussole – buzola, prätorianische oder geometrische Meßtisch – pretoriánský nebo měřický stůl.

Polohopis Müllerových map vycházel z měřených vzdáleností (Paldus 1907) a směrů (Kuchař 1959, s. 28). Měření délek bylo prováděno pomocí **instrumentum viatorium**, přístroje připevněného k cestovnímu vozu, kdy naměřená délka byla funkčně závislá na počtu otáček kola a jeho obvodu. Takto byly měřeny vzdálenosti po topografickém zemském povrchu nikoli vzdálenosti vodorovné a přímé, nebo dokonce převedené do jakékoli zobrazovací roviny. Není pravděpodobné, že by však veškeré konstrukční délky byly měřeny, hodnoty vzdáleností byly získány i místním šetřením a odkazy na jiné zdroje (např. cestovní itineráře).

Značné rozdíly měřených délek v terénu (cestovní vzdálenost) a přímých délek potřebných pro konstrukci map (kartometrické délky) byly snad řešeny přibližnou redukcí délek zjištěných viatoriem. Nepřímým důkazem mohou být grafická měřítka zobrazená na mapě krušnohorské hranice (Regni Bohemiae confinium sectio I....), kdy první je určeno k získání cestovní vzdálenosti (obr.1). Druhé měřítka, o deset procent kratší, je určeno pro odměřování přímých (kartometrických) délek.

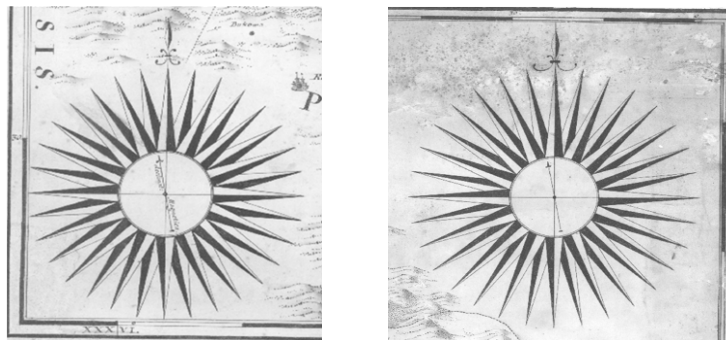

Obr. 1 Grafická měřítka na rukopisné mapě Regni Bohemiae confinium sectio I....

Pojem měření směry je opět zavádějící, protože se jednalo spíše o měření samostatných úhlů nejpravděpodobněji magnetických azimutů (viz dostupná měřická vybava topografa popsaná výše). Buzolní měření (buzolní pořady) používal Müller prokazatelně i pro přesnější a podrobnější mapování, jakým bylo např. mapování krušnohorských hranic.

O využívání buzolních měření svědčí i zobrazení směrových růžic (obr. 2). Na rukopisné mapě Prácheňského kraje je přímo ve středu směrové růžice po obou stranách směrovky magnetické deklinace vyznačena její hodnota (Vienn 1708 Declinat 10°). Hodnoty magnetické deklinace odměřené na rastrových ekvivalentech rukopisných Müllerových map jsou uvedeny v (Čada 2006).

Z přehledu známých a dochovaných rukopisných Müllerových map je zřejmé, jak rozsáhlé a rozličné zakázky od různých investorů na našem území plnil. Tyto mapy jsou významným dokladem kartografické tvorby, technologie topografického mapování a kartografické sémantiky na počátku 18. století.

Obr. 2 Zobrazení směrových růžic na rukopisných mapách Berounského a Hradeckého kraje s vyznačením magnetické deklinace

Mapy pohraničních oblastí

Müller měl na příkaz České dvorní kanceláře ve Vídni zmapovat pohraniční území včetně širokého příhraničí. V literatuře je citován Müllerův dopis z roku 1714 dvorní válečné radě, ve kterém žádá, aby byl tohoto úkolu zproštěn a mohl se věnovat mapování vnitrozemí Čech. Tyto práce dokumentuje rukopisná mapa saského příhraničí (Jáchymovský úsek) od Nejdku až po Přísečnici vyhotovená během května a června 1714 v měřítku 1:46 000 (*Regni Bohemiae confinium sectio I quae accurata perlustratione specialiste census es tet delineavit, Joh. Christoph. Müller, capitane et Iren, A.C. MDCCXIV. Mens. Majo et Jul.*) a uložená v oddělení uměleckých sbírek Památníku národního písemnictví v Praze (PNP) (obr. 3).

Ze hraničních spisů litoměřického krajského úřadu pochází rukopisná kolorovaná mapa panství (dominia¹) Rumburk (*Mappa topographica dominii Rumburg in regni Bohemiae circulo Litoměřitensi auctore Jos. Christoph. Müller, S.C.M. capitaneo et ingen*, obr. 4). Vznik mapy je možné přibližně datovat podle pozdější poznámky in rubro, že mapa byla přílohou zprávy z 15. listopadu 1720. Kolorovaná mapa o rozměrech 380 x 520 mm zobrazuje rumburské panství v měřítku 1:36 500 (5000 vídeňských sáhů (1 česká míle) odpovídá 260 mm).

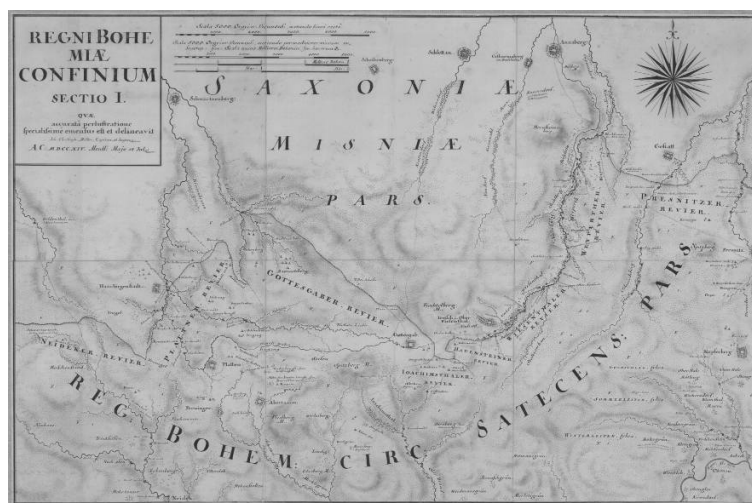
Mapy krajů

Na základě císařského patentu ze 4. května 1712 byl J. Ch. Müller pověřen mapováním Čech. Měření bylo započato v tehdy největším českém kraji Bechyňském (*Regni Bohemiae circulus Bechinensis quem mandato caesareo accurate emensus hac mappa delineatum exhibet I.C. Müller; S.C.M. Ing.*). Dále byl mapován kraj Prácheňský (*Mappa chorographica circuli Prachinensis in regno Bohemiae quem mandato caesareo accurate emensus heic delineatum exhibet I.C. Müller; S.C. Majest: Capitan: et Ingen.*) (1713), Plzeňský, Chebský (1714), Loketský², Žatecký, Rakovnický³ (*Regni Bohemiae circulus Rakonicensis quem mandato caesareo accurate emensus hac*

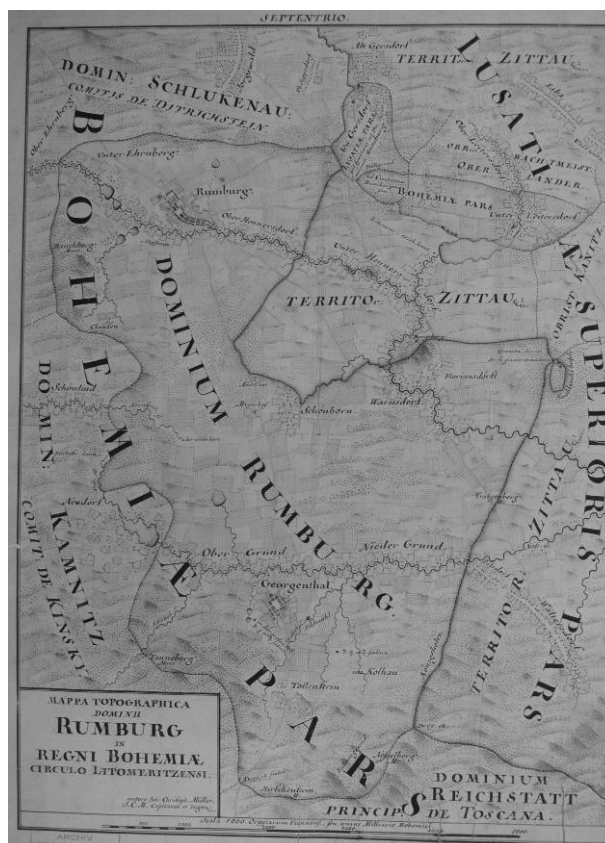
¹ *Dominium* – panství, územně samostatná správní jednotka pozemkového majetku majitele z vyšší šlechtické vrstvy. Majitel na tomto území autonomně vybíral daně na svých poddaných a sám je odváděl králi.

² Loketský kraj byl územně sloučen s krajem Žateckým

³ Původní název Slánský kraj (*Pars circuli Satecensis*)

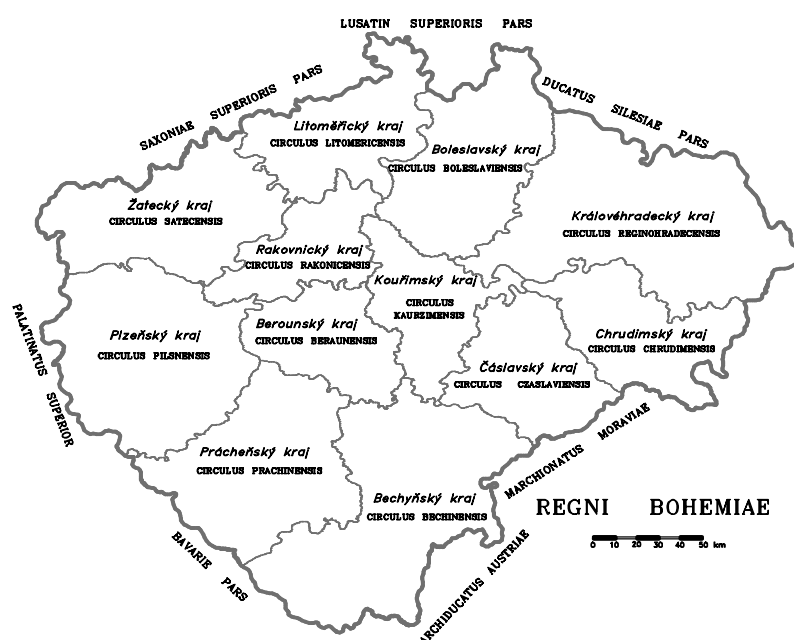

Obr. 3 Rukopisná Müllerova mapa saské hranice – Jáchymovský úsek (PNP v Praze US inv.č. 57/72-2877)

Obr. 4 Rukopisná Müllerova mapa panství Rumburku (Národní archiv v Praze 4, inv.č. 701, signatura E VI 1)

mappa delineatum exhibet Joh.Christ. Müller; S.C.M. Capitan: et Ingeniar) (1715), Litoměřický (Regni Bohemiae circulus Litomericensis quem mandato caesareo accurate emensus hac mappa delineatum exhibet J.C. Müller; S.C.M. Capit: et Ing:), Královéhradecký (Regni Bohemiae circulus Reginohradecensis quem mandato caesareo accurate emensus hac mappa delineatum exhibet Joh:Christoph: Müller; S.C.M. Capitan: et Ingen:), Chrudimský (Regni Bohemiae circulus Chrudimensis quem mandato caesareo accurate emensus hac mappa delineatum exhibet Joh:Christoph: Müller; S.C.M. Capit: et Ingen:), Čáslavský (Regni Bohemiae circulus Czaslaviensis quem mandato caesareo accurate emensus hac mappa delineatum exhibet Joh:Christ: Müller; S.C.M. Capitan: et Ingen:) (mapa dokončena v únoru 1717) a Kouřimský (Regni Bohemiae circulus Kaurzimensis quem mandato caesareo accurate emensus hac mappa delineatum exhibet Joh:Christophorus: Müller; S.C.M. Capit: et Ingen:) (mapa dokončena v březnu 1717). Mapování završil autor v kraji Boleslavském⁴ a Berounském⁵ (Regni Bohemiae circulus Beraunensis quem mandato caesareo accurate emensus hac mappa delineatum exhibet Joh:Christ: Müller; S.C.M. Capitan: et Ingen:) (mapy dokončeny v lednu 1718, obr. 5).

Obr. 5 Krajské uspořádání v Čechách po roce 1714

Rukopisné mapy krajů (tab. 1) byly podkladem pro rukopisnou mapu Čech (*Mappa geographica totius Regni Bohemiae in duodecim circulos noviter divisae cum comitatu Glacensi et distriktu Egerano quam Augustissimo Invictissimoque Principi ac Domino Domino Carolo VI. Romanorum Imperatori semper augusto Germaniae Hispaniarum Hungariae Bohemiae Regi propagatori rei christianae publicaeque felicitatis optimo maximo summa cum pietate dedicat Maiestatis ejus infimus servus Joh: Christoph: Müller, S. C. M. Capitan: et Ingen: Author*) věnovanou Karlu VI. (viz dále). Po provedených revizích map krajskými hejtmany, které výrazně zpozdily a negativně ovlivnily kvalitu obsahu mapy a její včasné odevzdání, Müller vyhotovil a předal referentovi české dvorské kanceláře (Referendarius v. Deblin) rukopisné předlohy pro mědirytinu mapy Čech na 25 mapových listech s připojeným jedním listem přehledovým.

⁴ Pars circuli Boleslaviensis

⁵ Berounský kraj vznikl sloučením původního kraje Podbrdského (*Pars circuli Podbrdensis*) a kraje Vltavského (*Pars circuli Moldaviensis*)

V mapové sbírce Rakouského státního archivu (Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien), signatura: KA B IX a 102 je uložena rukopisná Müllerova mapa Chebska, která byla tehdejší Dvorské radě zaslána pod titulem *Mappa districtus Egerani cum adiacentium regionum partibus et locis conterminis quem accuratē emensus est, et in usum Excelsi Konsilii Aulico-Bellici delineavit Joh: Christ: Müller, S. C. M. Capit: et Ingen.* Mapa je nakreslena na pergameni v měřítku 1:69 000. Její velikost je 405 x 495 mm. Terén je zobrazen perspektivně. Řeky jsou vykresleny modře, lesy zeleně, sídla červeně a zlatě a cesty hnědě. Na mapě je veden letopočet 1714.

Originál Müllerovy rukopisné předlohy pro rytinu mapy Chebska opatřený titulem *Mappa chorographica Districtus Egrani quam nobilissimis generosit ac consultissimis dominis Dominis consilibus amplissimoque Egranae civitatis senatui. Earumd: Dominahonum, servus devotissimus J.C.Müller;S.C.M. Capit: Ingen: et Geograph, Author* je uložen v mapové sbírce Univerzity Karlovy v Praze pod signaturou 93 bA 43. V depozitu městského muzea v Chebu pod signaturou K183 byla nalezena měděná tisková deska Müllerovy mapy okolí Chebu. Deska má rozměr 444 x 654 mm a ve spodním pravém rohu je rytina dobové alegorie lázeňské budovy. Ve spodní části desky je umístěn pohled na Cheb od severu, jehož autorem byl chebský občan Joh. Nik. Haberstumpf (Kupčík 1995).

Tab. 1 Rukopisné mapy krajů Čech v oddělení uměleckých sbírek Památníku národního písemnictví v Praze

Titul rukopisné mapy	Původní název kraje	Rozměr kresby uvnitř rámu mapového listu [v mm]				Celkový rozměr mapového listu [v mm]	
		levý okraj	horní okraj	dolní okraj	pravý okraj	šířka	délka
<i>Regni Bohemiae circulus Bechinensis...</i>	Bechyňský	1154	1222	1225	1158	1189	1258
<i>Mappa chorographica circuli Prachinensis...</i>	Prácheňský	920	1028	1027	922	947	1052
<i>Regni Bohemiae circulus Rakonicensis...</i>	Rakovnický	667	874	872	669	701	904
<i>Regni Bohemiae circulus Litomericensis...</i>	Litoměřický	835	893	881	834	862	919
<i>Regni Bohemiae circulus Reginohradecensis...</i>	Hradecký	967	1322	1323	965	1354	998
<i>Regni Bohemiae circulus Chrudimensis...</i>	Chrudimský	766	983	982	768	996	798
<i>Regni Bohemiae circulus Czaslaviensis...</i>	Čáslavský	752	841	839	751	861	771
<i>Regni Bohemiae circulus Kaurzimensis...</i>	Kouřimský	919	808	808	919	954	843
<i>Regni Bohemiae circulus Beraunensis</i>	Berounský	640	730	732	643	758	667
<i>Regni Bohemiae Confinium Sectio I.</i>	Jáchymovsko	544	836	836	541	845	552

Mapy věnované císaři Karlu VI.

Roku 1708 byl J. Ch. Müller pověřen mapováním Moravy. Podle patentu Josefa I. z 25. května 1708 měla mapa Moravy zaznamenat všechny silnice a mýta pro potřebu země a pro bezpečnost cestujících (Kuchař 1959). Náklady na zhotovení mapy Moravy měly být uhrazeny z výnosu moravských mýt. Práce v terénu byly zahájeny ještě téhož roku ve Znojmském kraji a byly ukončeny v roce 1712.

Roku 1713 byl J. Ch. Müller povýšen na setníka. V následujících letech probíhaly revize mapy (do revizí bylo nutné zahrnout i nové rozdělení moravských krajů z roku 1714), které byly ukončeny až v roce 1716. Vyrytím mapy do mědi byl pověřen brněnský rytec **Johann Christoph Leidig**. Téhož roku vyšel i první náklad mapy na 4 listech, v měřítku 1:180 000. Po dokončení mapy Moravy obdržel J. Ch. Müller od moravských stavů odměnu 1000 tolarů. Mapa Moravy nesměla být podle císařského patentu po dobu 10 let rozmnožována dalšími rytci.

Pro císaře Karla VI. vytvořil J. Ch. Müller zvláštní rukopisnou kopii mapy. Její plný titul zní: Augustissimo Romanorum Imperatori Carolo VI Mappam hanc chorographicam Moraviae institutis passim Geographicis dimensionibus novissimé a se elaboratam Atlantis Austriaci Primitias humilliné offert Joh. Christ. Müller. Mapa o celkových rozměrech 2,36 x 1,65 m byla vyhotovena v přibližném měřítku 1:115 000. Jako odměnu za tuto rukopisnou mapu obdržel J. Ch. Müller od císaře jeho portrét zdobený drahokamy a slonovinou v ceně 1300 zlatých a privilegium na volný prodej určitého počtu výtisků mapy. Později byla mapa rozřezána na deset dílů a v současné době je uložena v Österreichisches Nationalbibliothek Wien, signatura: Kar AB 22 (7). Ukázka detailu této mapy je na obr. 6.

Obr. 6 Rukopisná Müllerova mapa Moravy – město Olomouc a blízké okolí (Österreichisches Nationalbibliothek Wien, signatura: Kar AB 22 (7))

Stejně jako po ukončení mapování Moravy věnoval J. Ch. Müller císaři Karlu VI. po ukončení mapování v Čechách velkou mapu Čech. Podle (Paldus 1907) plný titul mapy zní: *Mappa geographica totius Regni Bohemiae in duodecim circulos noviter divisae cum comitatu Glacensi et distriktu Egerano quam Augustissimo Invictissimoque Principi ac Domino Domino Carolo VI. Romanorum Imperatori semper augusto Germaniae Hispaniarum Hungariae Bohemiae Regi propagatori rei christianae publicaeque felicitatis optimo maximo summa cum pietate dedicat Maiestatus ejus infimus servus Joh: Christoph: Müller, S. C. M. Capitan: et Ingen: Author.*

Mapa je složena z 21 různě velkých kolorovaných mapových listů a celkově má rozměry 3,34 x 2,89 m. Byla vyhotovena v přibližném měřítku 1:107 700. Komunikace jsou vykresleny modře, z části černě, stojaté vody modře, sídla červeně. Popis sídel je v němčině a protáhlé vesnice mají zelený podklad. Podle (Paldus 1907) je mapa datována rokem 1718 a obsahuje i krátký geograficko-politický popis země včetně poznámky o starém a novém rozdělení území na kraje. Přepis geograficko-politického popisu je uveden v (Paldus 1907).

Dále k mapě náleží tři plány českých měst: Prahy (*Praga Regni Bohemiae Metropolis ichnographice delineata in quatuor divisa Civitatis, quae sunt Germano nomine sequentes: Kleine Seiten, Altstadt, Neustadt, Judenstadt.*, měřítko 1:8 300), Plzně a Českých Budějovic (*Ichnographica duarum inter primarias regni urbes post pragam principaliorum Budweis et Pilsen*, měřítko 1:4 300).

Podle (Kuchař 1959, Paldus 1907) je mapa uložena v Rakouské národní knihovně ve Vídni (Österreichisches National Bibliothek in Wien) pod signaturou AB 55 a 1* Kar. Elektronický katalog knihovny je k dispozici na internetu na adrese http://aleph.onb.ac.at/F?func=file&file_name=login&local_base=ONB01. Z názvu, měřítka, rozměrů celé mapy i jejího datování je zřejmé, že se jedná o rukopisnou mapu Čech J. Ch. Müllera darovanou císaři Karlu VI. Rozporuplná je však technika jejího vyhotovení. Podle údajů z katalogu Rakouské národní knihovny se jedná o mehrfarb. Kupferst., v překladu vícebarevnou mědirytinu. To je však vzhledem k faktu, že zakázka na vyhotovení mědirytu byla zadána v dubnu roku 1720 a císařem Karlem VI. schválena až v srpnu téhož roku, nepravděpodobné. V tak krátké době nebylo technicky možné provést rytecké práce a následné korekce.

Předlohy pro mědirytinu mapy Čech

Velice zajímavou cimélií je také Müllerova předloha pro mědirytinu mapy Čech uložená v Österreichische Nationalbibliothek pod archivním číslem FKB C.51:1-25 Kar. Jedná se o rukopisnou mapu území Čech rozdělenou na 25 mapových listů tak, jak byly později vyhotoveny tiskové desky. O předání těchto rukopisných předloh 4. června 1721 referentovi české dvorské kanceláře (Referendarius v. Deblin) se zmiňuje (Paldus 1907).

Na mapě jsou použity specifické kartografické vyjadřovací prostředky, naprosto odlišné od rukopisných map krajů, velké mapy Čech věnované císaři Karlu VI., ale i vlastní finální tištěné mapy. Je zřejmé, že je značně redukován obsah mapy vůči obsahu rukopisných map krajů. Nalezneme i odlišné nebo upravené názvy sídel. Není kladen důraz na kaligrafickou úpravu textů ani kartografické uspořádání a rozvržení jednotlivých prvků. Je zřejmé, že při vlastním vyhotovení tiskové desky musel mít rytec k dispozici ještě další podklady a podrobné náčrty, např. situační náčrty půdorysů královských měst. Ukázka detailu zobrazení Plzně s porovnáním půdorysu města na tištěné Müllerově mapě Čech a obsahu rukopisné mapy je na obr. 7.

Obr. 7 Detail předlohy pro mědirytinu mapy Čech (Österreichisches Nationalbibliothek Wien)

Závěr

Nejznámější Müllerovo kartografické dílo z území Čech *Mappa geographica regni Bohemiae in duodecim circulos divisae cum comitatu Glacensi et districtu Egerano adiunctis circumiacentium regionum partibus conterminis ex accurata totius regni perlustratione et geometrica dimensione omnibus, ut par est, numeris absoluta et ad usum commodum nec non omnia et singula distinctius cognoscenda XXV sectionibus exhibita a Joh. Christoph Müller, S. C. M. capitán, et ingen. A. C. MDCCXX*, vydané jako soubor 25 mapových listů v přibližném měřítku 1:132 000 **vzniklo jako mapové dílo odvozené** z výsledků topografických prací konaných Müllerem v tomto prostoru v letech 1712 až 1718. Je zřejmé, že jako **mapy původní** vznikly nejprve **mapy krajů**, zobrazující území v tehdejších krajských správních hranicích se zjednodušenou a často orientační kresbou topografického obsahu v prostoru za touto hranicí. Následně byla sestavena rukopisná „velká mapa“ Čech věnovaná císaři Karlu VI. a až poté byla provedena finální redakční úprava pro mědiryt tiskových desek Müllerovy mapy Čech. I když toto mapové dílo je datováno rokem 1720, dvorské kanceláři byly finální podklady předány v červnu 1721. Ve skutečnosti byla mapa Čech dokončena až roku 1722, po smrti Johanna Christopa Müllera. Dokončením korekcí tiskových desek byl pověřen vojenský inženýr **Johann Wolfgang Wieland**, který na příkaz císaře zpracoval později též zmenšené vydání mapy Čech přibližně v měřítku 1:230 000.

Autor je podporován výzkumným záměrem MŠM 4977751301.

Literatura

- ČADA, V. (2006). *Kartometrická kvalita Müllerovy mapy Čech (aneb vychází Müllerovy mapy Čech z astronomicky určených zeměpisných souřadnic?)*. Sborník Národního technického muzea v Praze.
- FIALA, F. (1922). *Jan Kryštof Müller, inženýr-kartograf a jeho práce při vydávání první správné mapy Čech r. 1720*, Praha.
- KREJČÍ, J., CAJTHAML, J. (2009). Müller's map of the Czech lands and their analysis. *Acta Geodaetica et Geophysica Hungarica*, 44, 1, Budapest (Akademia Kiado).
- KUCHAŘ, K. (1959). *Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky I*. Praha (Ústřední správa geodézie a kartografie).
- KUPČÍK, I. (1995). Nález rukopisné předlohy tisku Müllerovy mapy Čech, pohřešovaného rukopisu mapy Moravy a tiskové desky mapy okolí Chebu. In *Sborník české geografické společnosti*, 1, sv. 100, s. 25-33.
- NISCHER, E. (1925). *Österreichische Kartographen: Ihr Leben, Lehren und Wirken*. Wien (Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst).
- PALDUS, J. (1907). *Johann Christoph Müller. Ein Beitrag zur Geschichte Vaterländischer Kartographie*. Wien (Josef Roller & Comp.).
- WIKIMEDIA FOUNDATION Inc. Wikipedia. *Die Freie Enzyklopädie*. Dostupné na: http://de.wikipedia.org/wiki/Georg_Christoph_Eimmart (27.5.2008).
- WAWRIK, F. (1983). *Alte Manuskriptkarten an der Österreichischen Nationalbibliothek. In Kartenhistorisches Colloquium Bayreuth 82. Vorträge und Berichte*. Berlin. (Dietrich Reimer Verlag).

S u m m a r y

Johann Christoph Müller's manuscript maps of Bohemia

The famous Müller's cartographical work form the territory of Bohemia *Mappa geographica regni Bohemiae in duodecim circulos divisae cum comitatu Glacensi et districtu Egerano adiunctis circumiacentium regionum partibus conterminis ex accurata totius regni perlustratione et geometrica dimensione omnibus, ut par est, numeris absoluta et ad usum commodum nec non omnia et singula distinctius cognoscenda XXV sectionibus exhibita a Joh. Christoph Müller, S. C. M. capitán, et ingen. A. C. MDCCXX* as a series of 25 map sheets in approximative scale 1:132 000 was derived from results of topographic works carried out by Müller in 1712 - 1718 in that region. It is evident that original maps of regions were developed at first. They represented the territory inside regional administrative boundaries with reduced topographic contents outside of them. Subsequently the manuscript of „large map“ of Bohemia was compiled and dedicated to Emperor Carl the VI. Afterwards final editing for copperplate engraving of Müller's map of Bohemia was carried out. Even though this map was dated by the year 1720, final documents were handed over to the Court office in June 1721. In reality the map of Bohemia was finished only in 1722 after the death of Johan Christoph Müller. Military engineer Johan Wolfgang Wieland was charged with correcting of print plates. Later he prepared the reduced edition of the map of Bohemia in approximative scale 1:230 000 by order of the Emperor.

Fig. 1 Graphical scales in the manuscript map Regni Bohemiae confinium sectio I

Fig. 2 Roses of cardinal points in manuscript maps of Beroun and Hradec regions with marking of magnetic declination

Fig. 3 Müller's manuscript map of Saxon boundary – Jáchymov section (Monument of the National Literature in Prague, inventory number 52/72-2877)

Fig. 4 Müller's manuscript map of Rumburk demesne (National Archives in Prague, inventory number 701, signature E VI 1)

Fig. 5 Regional administrative structure in Bohemia after 1714

Fig. 6 Müller's manuscript map of Moravia – City of Olomouc and surroundings (Austrian National Library Vienna, signature Kar AB 22 (7))

Fig. 7 Detail of draft for copperplate engraving of the map of Bohemia (Austrian National Library Vienna)

Tab. 1 Manuscript maps of Czech regions in the section of art collections of the Monument of the National Literature in Prague

Lektoroval:

Prof. Ing. Bohuslav VEVERKA, DrSc.,
České vysoké učení technické, Fakulta stavební,
Praha, Česká republika